

Voortgang kerngemeenten en pionieren

Notitie voor de Generale Synode van 10/11 april 2025

Inleiding

In 2018 besloot de Generale Synode om in eerste instantie voor een periode van vijf jaar ruimte te geven aan pioniersplekken om 'kerngemeente' te worden binnen de Protestantse Kerk. Na vijf jaar zou er in de synode een evaluatie plaatsvinden en op basis daarvan zou er besloten worden over het vervolg. Inmiddels wordt deze regeling ruim vijf jaar toegepast en moet er dus besloten worden over het vervolg. Echter, voor een besluitvormende evaluatie is het nu nog te vroeg. In paragraaf 1 van deze notitie wordt uitgelegd waarom het beter is om dit nog enige tijd uit te stellen en intussen de huidige regeling te handhaven. In paragraaf 2 wordt uiteen gezet waar het precies om gaat bij kerngemeenten, wat tot nu toe de ervaringen zijn met de voorlopige regeling en op basis van welke checkvragen en criteria deze regeling over enkele jaren alsnog geëvalueerd kan worden.

Het ontstaan van kerngemeenten is 'slechts' één van de vruchten van het pionieren. In paragraaf 3 wordt daarom iets verteld over het totale pionieren en hoe dit zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld tot een 'pionierende beweging van proefplekken'. Bij kerngemeenten gaat het om voormalige pioniersplekken, maar proefplekken zijn meer dan alleen pioniersplekken. Tenslotte wordt in paragraaf 4 het pionieren in relatie gebracht tot het geheel van de kerk, met het oog op de (missionaire) vernieuwing daarvan.

1. Uitstel van de besluitvormende evaluatie

De volgende paragraaf gaat over toepassing van de voorlopige regeling voor kerngemeenten tot op heden. Daaraan voorgaand wordt in deze paragraaf uitgelegd waarom het te vroeg is voor een besluitvormende evaluatie. Om de volgende reden is het beter om dit nog enige tijd uit te stellen:

1. Het aantal pioniersplekken dat tot op heden kerngemeente werd, is kleiner dan verwacht. Er zijn nu vier kerngemeenten. Harde conclusies trekken op basis van vier gevallen is als lopen op dun ijs. Ook de conclusie dat er bij pioniersplekken weinig behoefte is aan deze vorm van kerkelijke verzelfstandiging, is nog te voorbarig. Er is meer tijd nodig om in de praktijk meer zicht te krijgen op wat er precies gebeurt als pioniersplekken aan het einde van hun (maximaal zesjarige) pionierstermijn komen. Hierbij kan ook langer gemonitord worden hoe de huidige kerngemeenten zich ontwikkelen.
2. Een van de bijzonderheden in de regeling is dat een pionier die als voorganger verbonden is aan de kerngemeente, lokaal de bevoegdheden van een predikant kan krijgen. Dit was destijds de aanleidingen voor het ambtstraject van de afgelopen jaren. Hierin zijn allerlei vraagstukken rond de positie van pioniers en die van kerkelijk werkers bij elkaar gekomen. Hoewel het ambtstraject zich in de afrondende fase bevindt, moet veel daarin nog verder uitgewerkt worden met het oog op allerlei praktische consequenties.

Als de huidige regeling nog enige tijd gehandhaafd kan worden en de besluitvormende evaluatie kan plaatsvinden binnen een nieuwe termijn van maximaal vijf jaar, dan kan er op basis van meer ervaring en meer informatie een betere afweging gemaakt worden.

2. Toewerken naar een toekomstige evaluatie

In deze paragraaf wordt allereerst geschetst waar het precies om gaat bij kerngemeenten. Vervolgens wordt verteld hoe de regeling in de praktijk werkt en wat daarin nu al verbeterd kan worden. Tenslotte wordt een voorschot genomen op een toekomstige evaluatie, met alvast wat getallen en eerste reflecties.

2.1 Waar gaat het precies om bij kerngemeenten?

Een kerngemeente is een lichtere vorm van zelfstandig gemeente-zijn binnen de Protestantse Kerk. Het gaat om een toepassing van ordinantie 2-5-2, bij een gemeenschap van christenen die als buitengewone gemeente wordt opgenomen in de Protestantse Kerk. De wijze waarop wordt voldaan aan kerkordelijke rechten en plichten, is als 'categoriale regeling' (het 'Beleidskader kerngemeenten') vastgelegd in het synodebesluit van 2019 (bijlage: [Beleidskader kerngemeenten](#)). De pionier die als voorganger aan de kerngemeente is verbonden, kan lokaal de bevoegdheden van een predikant krijgen, zoals ook een kerkelijk werker die kan krijgen bij een gemeente in bijzondere omstandigheden op basis van ordinantie 3-12-14.

Bij het kerkbrede gesprek dat in 2018 plaatsvond rond het 'mozaiek van kerkplekken' en de regeling voor kerngemeenten, klonk vanuit het hele land een luide roep om kleine, gevestigde gemeenten vergelijkbare mogelijkheden te bieden. Kerkordelijk is er echter een groot verschil. Bij kleine, gevestigde gemeenten is namelijk geen sprake van een 'vrije' gemeenschap van christenen die als buitengewone gemeente in de kerk wil worden opgenomen, zoals dat bij pioniersplekken wel het geval is. Daarom kunnen gevestigde gemeenten alleen kerngemeente worden, als ze zichzelf laten opheffen en missionair gaan pionieren. Om op een andere manier toch gehoor te kunnen geven aan de roep uit het land, is destijds het project 'Lichter op pad' gestart.

2.2 Toepassing van de regeling voor kerngemeenten in de praktijk

Een pioniersplek moet een heel aantal stappen doorlopen om kerngemeente te kunnen worden:

1. Oriëntatie rond de vraag of kerngemeente worden passend is
2. Afstemming met de zendende gemeente(n)
3. Starten van de aanvraagprocedure
4. Gesprekken aangaan met alle sleutelfiguren
5. Adviezen verzamelen van de betrokken partijen
6. Indienen van de aanvraag bij het moderamen van de synode
7. Besluitvorming in de Generale Synode
8. Activeren en eigen maken van LRP en FRIS
9. Actief blijven werken aan onderlinge verbinding in het kerkmozaiek

Het doorlopen van de hele procedure heeft een gemiddelde doorlooptijd van ruim anderhalf jaar. Aan de stappen die gezet moeten worden is weinig te veranderen, maar het doorlopen daarvan kan efficiënter. Nu doen diverse bestuurlijke gremia vaak dubbel werk. Onbekendheid bij kerkelijke bestuurders met de wereld van nieuwe kerkplekken zorgt soms voor complicaties in het proces.

Ook onbekendheid met het denken over de kerk als 'mozaiek van kerkplekken' leidt regelmatig tot spraakverwarring en wederzijds onbegrip tussen pioniers en bestuurders. Hiervoor wordt aan de volgende verbeterpunten gedacht:

1. In samenwerking met de classispredikant het proces in de classis faciliteren vanuit de dienstenorganisatie, met het oog op stevige regie.
2. Tijdens de procedure de betrokken partijen in de classis zo snel mogelijk bij elkaar brengen en daarbij dubbel werk in de verschillende bestuursgremia zoveel mogelijk voorkomen.
De betrokken partijen in de classis zijn in ieder geval het BMCV, het CCBB, de kerkenraad van de 'zendende gemeente' en het team dat leiding geeft aan de nieuwe kerkplek.
3. Zo mogelijk vooral bestuurders betrekken die affiniteit en ervaring hebben met de wereld van nieuwe kerkplekken en die het denken over een 'mozaiek van kerkplekken' kennen.
Het denken over de kerk als 'mozaiek van van kerkplekken' is na vaststelling van de gelijknamige synodenota in 2019 een eigen leven gaan leiden. Velen hebben hier eigen gedachten bij, maar het doorgaande denkproces rond dit praktisch-ecclesiologische thema heeft geen centrale aansturing.
4. Ervoor zorgen dat het voorstel van de classis in (het moderamen van) de synode zoveel mogelijk als hamerstuk behandeld kan worden, zodat het accent daar meer gelegd kan worden op verwelcoming, kennismaking, viering en dankzegging.

Op deze manier wordt de toepassing van de regeling vereenvoudigd, terwijl de zorgvuldigheid gewaarborgd blijft. Zoals zal worden uitgelegd in paragraaf 2.4 en 2.5 is het streven om bij de evaluatie na te gaan of de beschreven vereenvoudiging drempelverlagend zal werken voor pioniersplekken om een aanvraag te doen om kerngemeente te worden.

2.3 Het aantal kerngemeenten in het totaal van het aantal pioniersplekken

Sinds het moment dat de Protestantse Kerk ging pionieren, zijn er 186 pioniersplekken gestart. Daarvan zitten er nu nog 82 in de pioniersfase. Dat is de periode van zes jaar waarin ze door de dienstenorganisatie en haar partners worden ondersteund als pioniersplek en waarin ze veel kerkrechtelijke bewegingsvrijheid hebben. Vanuit de pioniersfase zijn 51 plekken doorgestroomd naar een daaropvolgende kerkelijk status binnen de Protestantse Kerk (zie tabel). Van de overige 53 pioniersplekken zijn er 44 na verloop van tijd weer gestopt en 9 pioniersplekken zijn buiten de Protestantse Kerk doorgedaan.

In de wereld van ondernemers wordt vaak gezegd dat 90 procent van de startups niet slaagt. In werkelijkheid ligt dat percentage wat lager, maar duidelijk is dat het opzetten en laten groeien van nieuwe ondernemingen niet vanzelf gaat en dat dit gepaard gaat met veel 'trial en error'. Ondernemen is niet hetzelfde als pionieren, maar er zijn wel overeenkomsten. Dat geldt zeker voor sociaal ondernemen. Met 44 gestopte pioniersplekken van de 186 die zijn gestart, ligt het percentage 'errors' bij missionaire 'startups' momenteel op 24%.

Waar het nu om gaat, zijn de pioniersplekken die na de pioniersfase zijn doorgestroomd naar een volgende kerkelijke status binnen de Protestantse Kerk of daarbuiten. Deze zijn als volgt verdeeld:

Kerkordelijke status waarin pioniersplekken zijn doorgestroomd na de pioniersfase		
Doorgestroomd als missionaire activiteit van de zendende gemeente	32	53,3%
Doorgestroomd als missionaire (wijk)gemeente	10	16,7%
Doorgestroomd als kerngemeente	4	6,7%

Doorgestroomd als reguliere (wijk)gemeente	3	5%
Doorgestroomd naar zelfstandigheid zonder kerkordelijke status	2	3,3%
Doorgestroomd buiten de Protestantse Kerk	9	15%
Totaal van pioniersplekken die na de pioniersfase zijn doorgestroomd	60	100%

Een toelichting op de verschillende doorstroommogelijkheden is te vinden op de [website](#). Het Landelijk Team Pionieren heeft zelf geen voorkeur voor een bepaalde optie. In elke situatie, die nooit hetzelfde is, wordt met de betrokkenen gezocht naar de meest passende doorstroomoptie. Hierbij wordt geprobeerd te voorkomen dat een pioniersplek los raakt van de Protestantse Kerk.

Tenslotte nog iets over een vorm van doorstromen die de laatste tijd in beeld begint te komen. In Engeland wordt al stevig ingezet op ruimte geven aan nieuwe gemeenten in het gebouw en de kerkrechtelijke bedding van gemeenten die kwijnen en verdwijnen. Ook in Nederland zijn hiervan inmiddels enkele voorbeelden. Misschien ontstaan er de komende jaren meer mogelijkheden om op deze manier nieuw kerkelijk leven te laten stromen door een kerkelijke bedding die er al ligt.

2.4 Mogelijke redenen waarom nog weinig pioniersplekken kerngemeente zijn geworden

Hoewel het te voorbarig is om nu al harde conclusies te trekken uit het feit dat er tot nu toe slechts vier pioniersplekken kerngemeente zijn geworden, is het wel een legitieme vraag wat hiervan de oorzaak zou kunnen zijn. Hiernaar is nog geen systematisch en grondig onderzoek gedaan. Maar gebaseerd op observaties en vele gesprekken met pioniers en betrokkenen is het vermoeden dat de volgende factoren een rol spelen:

1. Door betrokkenen wordt de procedure (zie paragraaf 2.2.) als zwaar en complex ervaren.
2. Om kerngemeente te kunnen worden moet een pioniersplek zich juridisch losmaken van de 'zendende gemeente', terwijl dat meestal niet is wat men wil. Dat is 'teveel zelfstandigheid'. Deze losmaking is een consequentie van de gekozen constructie op basis van ordinantie 2-5-2. Hiervoor was zonder kerkordewijziging geen alternatief. Op basis van ordinantie 2-7 kan meteen weer een nieuwe, juridische verbinding worden aangegaan met wat voorheen de 'zendende gemeente' was. Maar in de beleving van betrokkenen wordt hiermee de procedure nog complexer.

Bij dit punt moeten twee opmerkingen gemaakt worden:

 - a. De vraag kan opkomen of pioniersplekken nu wel of niet zelfstandig willen zijn. Daarom is het belangrijk om onderscheid te maken tussen de woorden 'zelfstandig' en 'gelijkwaardig'. Het is pioniersplekken meestal niet te doen om 'volledige zelfstandig'. Het gaat meer om 'juridische gelijkwaardigheid' ten aanzien van de zendende gemeente, zoals wijkgemeenten onder een algemene kerkenraad gelijkwaardig zijn aan elkaar. Als er een mogelijkheid was voor een 'kern-wijkgemeente', dan zou dat in een aantal cases zeker de voorkeur hebben gehad. Maar deze mogelijkheid kon niet gecreëerd worden zonder een kerkordewijziging.
 - b. Ordinantie 2-7 wordt steeds vaker toegepast bij samenwerking in krimpsituaties. Hierbij worden modellen ontwikkeld die het eenvoudiger maken om als kerngemeente een nieuwe, juridische verbinding aan te gaan met de voorheen 'zendende gemeente'. Hiermee komt het knelpunt van 'teveel zelfstandigheid' bij het worden van een kerngemeente wellicht te vervallen.
3. Aan de kant van de 'zendende gemeente' is vaak ook weerstand tegen de noodzakelijke losmaking van de pioniersplek die op deze manier wil verzelfstandigen. Na alles wat deze gemeente heeft geïnvesteerd in de pioniersplek, wordt de juridische verbinding

verbroken. Dit kan tot verstoorde verhoudingen leiden. De benodigde instemming van de zendende gemeente wordt dan lastig.

4. Het beeld lijkt te zijn ontstaan dat je als pioniersplek toch wel een relatief grote omvang en begroting moet hebben om kerngemeente te kunnen worden. Mogelijk hebben de huidige kerngemeenten als eerste voorbeelden hierin onbewust de toon gezet. Het beeld in de nota 'Mozaiek van kerkplekken' is anders. Daarin is het uitgangspunt dat een kerngemeente in 'kwantitatief' opzicht heel klein en licht kan zijn, zolang maar wordt voldaan aan een aantal stevige 'kwalitatieve' criteria. Hierbij gaat het onder andere om toekomstperspectief voor de langere termijn, met een gezonde balans tussen inkomsten en uitgaven (hoe minimaal de geldstroom misschien ook is) en tussen continuïteit en verloop van leden (hoe klein de kerngroep ook kan zijn). Verder gaat het om een gezonde balans tussen zelfstandigheid en verbondenheid met de bredere kerk (met onder andere aandacht voor het belijden, de bevestiging van enkele ambtsdragers en samenwerking in het kerkmozaiek).
5. Er zijn grote verschillen tussen nieuwe kerkplekken en de gevestigde kerk op het gebied van taal, cultuur en dynamiek. (Zie hierover het [onderzoeksrapport](#) 'Over speelruimte en spanning'). Dit kan verrijkend zijn, maar vaak is de ervaring dat het gevestigde kerksysteem en traditioneel kerkelijk denken leidend zijn bij beslissingen. Voldoende bewegingsvrijheid voor de verdere rijping van 'nieuwe wijn' lijkt dan ondergeschikt te worden aan het behoud van 'wijn die al gerijpt is'.
6. Pioniersplekken ervaren stroperigheid in het proces van verzelfstandiging. Landelijke horen ze over de mogelijkheid om kerngemeente te worden. Maar bestuursorganen in de eigen context blijken vaak weinig te weten over de mogelijkheden. Ook zijn ze nauwelijks bekend met het gedachtegoed rond de kerk als 'mozaiek van kerkplekken'. Dat is niet verrassend, want de verdere ecclesiologische doordenking en praktische implementatie hiervan, zoals geagendeerd bij de totstandkoming van de betreffende [synodenota](#) in 2019 en opnieuw in de [visienota](#), zijn niet van de grond gekomen. De bestuurlijke focus ligt op kerkelijke krimp. Dit heeft een heel andere dynamiek en ook een ander denkraam dan missionair pionieren. Dit leidt tot stroperigheid, spraakverwarring en wederzijds onbegrip in het proces.
7. Pioniers hebben liever bewegingsvrijheid zonder zelfstandigheid dan zelfstandigheid met beperkte bewegingsvrijheid. Als de weg naar zelfstandigheid te zwaar en complex is, dan kiezen pioniers voor beperkte zelfstandigheid met behoud van bewegingsvrijheid. Immers, als bepaalde kerkrechtelijke zaken verder niet geformaliseerd worden, dan zijn complexe processen en juridische regelingen niet nodig. In een 'kerkrechtelijke schemerzone' blijft er meer bewegingsruimte dan in een 'formaliserende reguleringszone', is dan de gedachte.

2.5 Checkvragen en criteria voor een toekomstige evaluatie van de regeling voor kerngemeenten

Om de regeling voor kerngemeenten in de komende jaren te kunnen evalueren, is het nodig om daarvoor nu al checkvragen en criteria te hebben. Hiervoor wordt gedacht aan het volgende:

1. Hoe ontwikkelen kerngemeenten zich en doen zij dat binnen de kaders die werden gesteld toen zij als buitengewone gemeente werden opgenomen in de kerk en zoals deze zijn verwoord in het 'Beleidskader kerngemeenten' dat de synode in 2018 heeft vastgesteld?
2. Is vanuit gesprekken met pioniersplekken in de fase van doorstroming (en met vergelijkbare 'randkerkelijke gemeenschappen') te onderbouwen dat er sprake is van een substantiele behoefte om als buitengewone gemeente te worden opgenomen in de Protestantse Kerk?

Als deze behoefte er niet of nauwelijks is en als andere oplossingen toereikend zijn gebleken, dan hoeft de voorlopige regeling geen definitief karakter te krijgen. Als de behoefte er wel is, maar de huidige regeling blijkt niet te voldoen, dan is er iets anders nodig.

3. Is in de praktijk gebleken dat de mogelijk belemmerende factoren, zoals genoemd bij de voorlopige evaluatie in paragraaf 2.4, vaker leiden tot de keuze om geen kerngemeente te worden? En is er voldoende gedaan om deze belemmerende factoren weg te nemen?

Als mogelijke oplossing voor het belemmering van 'teveel zelfstandigheid' is al de ontwikkeling van modellen voor toepassing van ordinantie 2-7 bij juridische samenwerking genoemd.

4. Op welke manier hebben kerkrechtelijke vernieuwingen bijdragen aan het wegnemen van knelpunten die de voorlopige regeling voor kerngemeenten noozakelijk maakten?

Mogelijk zou dit kunnen gelden voor de vernieuwingen rond het ambt van voorganger.

3. Ontwikkeling van het pionieren naar een ‘pionierende beweging van proefplekken’

In deze paragraaf wordt iets verteld over de organisatorische en inhoudelijke ontwikkelingen bij het pionieren in de afgelopen jaren.

Eerder is ter informatie en verantwoording ook de [voortgangsrapportage](#) ‘Een pionierende beweging van proefplekken’ toegestuurd aan de leden van de synode.

3.1 Organisatorische ontwikkelingen

De afgelopen beleidsperiode heeft de pioniersbeweging een flinke transitie doorgemaakt. Hierin is het gelukt om met nieuw elan tot een vernieuwde en verbrede pioniersbeweging te komen.

Binnen de dienstenorganisatie is met collega’s uit andere teams gewerkt aan de doorontwikkeling van diensten en producten voor pioniersplekken. Ook door partnerorganisaties en pioniers is een bijdrage geleverd. Er zijn vele gesprekken gevoerd en er is onderzoek gedaan. In gezamenlijkheid is een nieuwe koers uitgestippeld én geïmplementeerd. Het pionieren is hiermee steeds meer een interkerkelijke beweging van onderop aan het worden, gefaciliteerd door de dienstenorganisatie.

Verwante bewegingen, zoals die van kliederkerken, diaconale presentieplekken en dorpskerken die missionair in transitie zijn, haakten aan bij deze ontwikkeling. Hiermee werd recht gedaan aan een gevoel dat breed leefde in de kerk, namelijk dat allerlei andere missionaire initiatieven net zo goed pionieren als pioniersplekken. Ook werd hiermee gewerkt aan het doel dat het pionieren zou bijdragen aan missionaire vernieuwing van de bredere kerk.

Omdat de pioniersbeweging voortaan zou bestaan uit meer dan alleen pioniersplekken, was er een nieuwe naam nodig voor het geheel: ‘een pionierende beweging van proefplekken’. Als ‘proefplek’ kunnen pioniersplekken, kliederkerken, diaconale presentieplekken en andere initiatieven gewoon blijven wat ze zijn, als een specifieke categorie in het bredere palet van proefplekken. Hierdoor is continuïteit in het beleid van de dienstenorganisatie gegarandeerd. Tegelijk is de beleidsuitvoering versterkt, omdat meerdere krachten nu gebundeld worden.

Structureel betrokken partners buiten de dienstenorganisatie zijn op moment: IZB, Vereniging voor zending in Nederland; Protestantse Kerk Amsterdam; Protestantse Gemeente ‘s Gravenhage; Op Goed Gerucht; Evangelie & Moslims; Christelijke Gereformeerde Kerken; Leger des Heils; International Church Plants; Stichting Geloofsinburgering en Youth for Christ. Daarnaast wordt samenwerking verkend met onder andere: IFES; Vrije Evangelische Gemeenten; Nederlands Gereformeerde Kerken en het Graceland Festival.

Met structureel betrokken partners wordt een samenwerkingsovereenkomst aangegaan. Die wordt jaarlijks geëvalueerd en hernieuwd. De manier waarop leiding wordt gegeven aan het geheel is in kerkelijk jargon wellicht te typeren met het woord ‘conciliair’. Afzonderlijke belangen komen samen rond één gemeenschappelijk doel: het realiseren en faciliteren van zo veel mogelijk verschillende proefplekken in Nederland. Voor de gemeenschappelijk koers van de beweging wordt consensus gezocht in een partneroverleg: het ‘Landelijk Team Pionieren’. Hieraan wordt leiding gegeven door een kernteam dat is samengesteld vanuit de dienstenorganisatie. Dit kernteam werkt binnen de beleidskaders van de dienstenorganisatie en legt, via de directie, ook verantwoording af aan de Generale Synode.

De pioniersbeweging breidt zich ook internationaal verder uit. Naast Engeland, wordt Nederland door andere landen gezien als een gidsland op het gebied van pionieren. Er wordt een beroep

gedaan op het Landelijk Team Pionieren, voor advies en inspiratie. Zo is er de laatste jaren een pioniersrelatie ontstaan met Duitsland, Tsjechië, Wales, Denemarken, Zwitserland, Oostenrijk en Hongarije. Daarnaast blijven er warme banden met de Engelse pioniersbeweging.

Bij de doorontwikkeling van het pionieren zijn drie belangrijke uitgangspunten uit het beleidskader van de dienstenorganisatie toegepast:

1. De dienstenorganisatie ontwikkelt zich tot een organisatie waarin teams niet meer alles zelf doen. In plaats daarvan wordt maximaal gebruikgemaakt van expertises die te vinden zijn bij andere teams (matrixwerken). De diverse teams zijn ook dienstverlenend aan elkaar.
2. In het werkveld wordt op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid opgetrokken met degenen die producten en diensten afnemen bij de dienstenorganisatie.
3. De dienstenorganisatie werkt zo veel mogelijk samen met andere organisaties en kerken. Er wordt onderling doorverwezen en er wordt gebruikgemaakt elkaars expertise, diensten en producten.

De toepassing van het tweede en derde uitgangspunt heeft onder andere geleid tot een [leerkader](#) waarin gemeenschappelijke uitgangspunten voor de pioniersbeweging zijn verwoord (paragraaf 2.2). Op basis hiervan zijn leermiddelen in het curriculum ontwikkeld of vernieuwd, samen met partners en gebruikers. Een overzicht hiervan staat op de [website](#).

Meer over deze organisatorische ontwikkelingen is te lezen in de [voortgangsrapportage](#) 'Een pionierende beweging van proefplekken'.

3.2 Inhoudelijke ontwikkelingen

De onderstaande tekst is afkomstig uit het leerkader voor proefplekken. Het beschrijft wat in de beweging de gemeenschappelijk kern is waaruit proefplekken met verschillende uitingsvormen pionieren. Op basis van deze inhoudelijke kern worden leermiddelen ontwikkeld.

Proefplekken zijn missionaire initiatieven die bouwen aan een 'nieuwe, inclusieve community', naast een gevestigde geloofsgemeenschap. Het zijn plekken waar mensen met verschillende achtergronden bij elkaar komen rond iets dat hen samenbindt. En waar de initiatiefnemers in woorden en daden iets delen van hun christelijke inspiratie. In "proeven" klinkt iets door van het experiment. Er wordt iets nieuws geprobeerd, met een nieuwe groep of in een andere omgeving. Tegelijk klinkt de oproep uit Psalm 34:9 mee: *"Proef en geniet de goedheid van de HEER"*.

De afgelopen jaren is het pionieren inhoudelijk opnieuw doordacht. Er is aangesloten bij de lijnen die zijn uitgezet in de visienota van de Protestantse Kerk. Daarin gaat het om toekomstgericht kerk-zijn, in het licht van Gods nieuwe wereld en in navolging van de Heer Jezus Christus, die ook nu al regeert op aarde zoals in de hemel, door Zijn Geest.

Geïnspireerd door de toekomst en gedragen door het verleden, bidden we ook voor het heden: *"Laat Uw naam geheiligd worden, laat Uw Koninkrijk komen en laat Uw wil gedaan worden op aarde zoals in de hemel"* (Matth. 6:9-10). We verlangen naar herstel van de relatie tussen God en mensen en tussen mensen onderling. We verlangen naar herstel van gebroken omstandigheden voor mensen en herstel van de hele schepping in relatie tot de Schepper. We *"honger en dorsten"* naar Gods nieuwe wereld; naar *"leven in al zijn volheid"* (Joh. 10:10) en naar *"gerechtigheid, vrede en vreugde door de Heilige Geest"* (Rom. 14:17).

Waar Gods naam wordt geheiligd en Zijn wil wordt gedaan, daar is Zijn Koninkrijk gekomen; Zijn

regering op aarde zoals in de hemel. Dit gebeurt op grond van de verzoening in Christus en door Zijn tegenwoordigheid van Geest. Dat is Gods eigen missie. Als pioniersbeweging willen we hier met hart en ziel in meebewegen, als ‘teken, dienaar en voorsmaak’ van Gods nieuwe wereld. Dit zijn we met nieuwe vormen van kerk-zijn of met deelaspecten daarvan. Daarmee willen we...

1. zicht krijgen op Gods missie en Zijn wil in onze omgeving (open pionierend),
2. dienstbaar zijn aan Gods beweging van liefde naar de omgeving (missionair betrokken),
3. diverse mensen in onze omgeving met elkaar verbinden (gemeenschap vormend),
4. mensen betrekken in een met Christus verbonden leven (geloofsleven delend),
5. passend vormgeven aan een deel van het lichaam van Christus (contextueel kerkelijk),
6. blijven bijdragen aan de groei van de kerk als beweging van hoop (blijvend in beweging).

Dit zijn onze kerndoelen (en kernwaarden).

In diensten en producten voor ondersteuning van proefplekken wordt als uitgangspunt genomen wat in artikel IV van de protestantse kerkorde staat, namelijk dat in de kerk alles gericht moet worden op: “(1) *de lofprijzing van de naam des Heren en* (2) *de dienst in de wereld*”.

Hieraan worden door pioniers verschillende woorden gegeven, maar (1) *kerk-zijn in relatie tot God en geloofsgenoten* en (2) *kerk-zijn in relatie tot de wereld* zijn ook voor hen de vleugels waarmee de kerk zweeft op de wind van Gods Geest. Een ander beeld voor deze tweevoudige gerichtheid van de kerk is dat van de ‘twee altaren’, zoals dat gebruikt is in de visienota van de Protestantse Kerk en in het beleidskader van de dienstenorganisatie.

De tweevoudige gerichtheid van de kerk uit artikel IV van de kerkorde wordt gecombineerd met de drievoudige roeping uit artikel X. Deze roeping bestaat uit ‘*diaconaat, pastoraat en missionaire inzet*’. Bij missionaire inzet ligt het accent op missionair spreken of evangelisatie. Over diaconaat en pastoraat wordt gezegd dat dit plaatsvindt in de kerk en in de wereld, met het oog op leden en met het oog op anderen.

Met de term ‘missionair’ wordt bij proefplekken “*de dienst in de wereld*” bedoeld, zoals de kerkorde dat noemt in artikel IV. Dit omvat volgens artikel X pastorale, diaconale en verkondigende taken. Hierbij kunnen verschillende accenten gelegd worden. Afhankelijk van het gekozen accent, kunnen proefplekken een meer ‘*diaconaal, pastoraal of geloofsgemeenschapvormend*’ karakter krijgen.

Bij proefplekken die gericht zijn op de vorming van een ‘geloofsgemeenschap’ krijgt ‘*kerk-zijn in relatie tot God en geloofsgenoten*’ ook een plek in de nieuwe community. Dit wordt in de pioniersreis gethematiseerd met de thema’s ‘*geloofsleven ontdekken*’ en ‘*kerk-zijn vormgeven*’

Proefplekken die hier niet of minder intentioneel op gericht zijn volgen de pioniersreis in ieder geval tot ‘*community opbouwen*’. Meestal geldt dit voor diaconale en pastorale presentieplekken. Maar ook daar gelden de onderliggende kernwaarden dat ze pionieren vanuit een met Christus verbonden leven en als deel van het lichaam van Christus.

Meer over deze inhoudelijke ontwikkelingen is te lezen in het [leerkader](#) voor proefplekken.

4. Pionieren in relatie tot het geheel van de kerk met het oog op (missionaire) vernieuwing

In deze paragraaf wordt het pionieren in relatie gebracht tot het geheel van de kerk, met het oog op de (missionaire) vernieuwing daarvan. De vijf genoemde punten zijn aangedragen vanuit de pioniersbeweging. De verwoording is een beetje prikkelend, zoals dat pioniers betaamt. Er wordt teruggegrepen op voorgaande paragrafen en de aandachtspunten liggen in elkaars verlengde.

Allereerst wordt aandacht gevraagd voor een bestuurscultuur die niet helpend is voor missionair kerk-zijn. Vervolgens wordt gesteld dat alleen organisatorische vernieuwing niet voldoende is om dit op te lossen. Er is behoefte aan gemeenschappelijke uitgangspunten die stuwkracht, sturing en samenhang geven in ons totale kerk-zijn. Ter illustratie wordt de inhoudelijke kern geschetst die bij de pioniersbeweging is gekozen als centraal uitgangspunt voor missionaire vernieuwing. De twee laatste punten zijn van iets andere orde. Daarmee wordt ervoor gepleit om kerkelijke vernieuwing vanwege krimp en vernieuwing vanwege missie meer te combineren en om te blijven inversteren in een meer geestelijk gedefinieerde vernieuwing van de kerk als geheel.

In de aangedragen punten zitten veel raakvlakken met het project 'Lichter op pad'. Daarin ligt het accent echter uitsluitend op kerkelijke vernieuwing vanwege krimp en dat is een andere dynamiek dan bij missionaire vernieuwing. Beide invalshoeken vragen daarom onderscheiden aandacht.

4.1 Werken aan een helpende bestuurscultuur voor (missionaire) vernieuwing

In paragraaf 2.4 zijn mogelijk belemmerende factoren genoemd voor de verzelfstandiging van pioniersplekken in de vorm van kerngemeenten. Deze raken aan de bestuurscultuur van de kerk. Die cultuur is wellicht te typeren als 'sterk in regulering en beperkt in beweging'. In de kerk wordt veel gesproken, gewogen, overwogen, nog eens besproken en heroverwogen. Kerkelijke zaken worden zorgvuldig geregeld en grondig getoetst. Verschillende bestuursorganen moeten daarbij besluiten over hetzelfde. Dit leidt tot langdurige processen en herhaling van zetten. Zorgvuldigheid is belangrijk, maar het gaat vaak ten koste van beweeglijkheid. Het zou daarom goed zijn om te zoeken naar een nieuwe bestuur-balans tussen zorgvuldigheid en beweeglijkheid. Bestuurders en pioniers doen er daarbij goed aan om elkaars (denk)wereld beter te leren kennen en begrijpen. Anders werken zij elkaar eerder tegen dan dat ze elkaar versterken.

4.2 Woorden geven aan gedeelde uitgangspunten voor (missionaire) vernieuwing

Werken aan kerkelijke vernieuwing is meer dan alleen een andere manier van doen. Lichter kerk-zijn en eenvoudiger besturen begint bij een gemeenschappelijke kern van een gedeelde visie met bijbehorende kernovertuigingen. Dit gaat dieper dan inzichten rond de organisatie van de kerk. In de pioniersbeweging zijn gedeelde kernovertuigingen verwoord (paragraaf 3.2), omdat een beweging in de kern iets nodig heeft dat 'stuwkracht, sturing en samenhang' geeft. Zonder zo'n kern valt de beweging uit elkaar of gaat de beweging eruit. Er wordt gewerkt met een variant op de 'Ui van Bateson'. Daarin staan de binnenringen voor visie, identiteit, kernwaarden en kerntaken. De buitenste ringen staan voor contextuele uitingen, benodigde bewaamheden en organisatorische regelingen. In een diffuse beweging is de verleiding groot om gericht te zijn op de buitenringen. Het hart van de zaak kan dan namelijk vaag of onbesproken blijven, als iets dat iederen proefplek zelf moet bepalen. In de pioniersbeweging groeit echter de overtuiging dat focus

op de buitenringen zal leiden tot alleen maar aandacht voor organisatorische en cosmetische vernieuwing.

4.3 God en Zijn missie centraal stellen als kloppend hart voor (missionaire) vernieuwing

In de gedeelde uitgangspunten van de pioniersbeweging (paragraaf 3.2) staan God en Zijn missie centraal. In de christelijke traditie worden Vader, Zoon en Geest beleden als de drie-ene God, die de eeuwen door werkt aan het herstel van Zijn relatie met mensen, het herstel van de samenleving en het herstel van de hele schepping. Mensen worden uitgenodigd mee te bewegen in deze missie van God. Om vanuit liefde in beweging te komen, ter wille van anderen en namens God. Of zoals artikel I van de kerkorde het zegt, om te worden "betrokken in Gods toewending tot de wereld". Dit uitgangspunt heeft sterk bijgedragen aan de integratie van diaconale, pastorale en verkondigende vormen van pionieren, met behoud van onderscheid. Meebewegen in Gods beweging van liefde naar Zijn wereld kan namelijk diaconaal, pastoraal en getuigend tot uiting komen. Hiermee valt niet alleen de valse tegenstelling weg tussen 'woorden en daden', maar ook tussen 'binnen en buiten'. De Drie-ene God is op allerlei manieren heilzaam gericht op heel de wereld. Hierbij is de kerk onderdeel van Zijn wereld en van Zijn missie in de wereld.

4.4 Kerkelijke diversificatie vanwege krimp en pionieren combineren bij (missionaire) vernieuwing

De regeling voor kerngemeenten is een vrucht van het denken over de kerk als 'mozaiek van kerkplekken'. Dit denken is een vrucht van het pionieren, waardoor allerlei nieuwe kerkvormen ontstaan. Het pionieren is een vrucht van de overtuiging dat Nederland veel te divers is voor één uniforme kerk. Sinds de vaststelling van de synodenota 'Mozaiek van kerkplekken' in 2019, is het pionieren doorgegaan. Mede naar aanleiding van deze nota ging de bestuurlijke aandacht van de kerk de afgelopen jaren vooral naar ambtelijke diversificatie van voorgangers en naar lichter kerk-zijn vanwege krimp. Het is goed om de lijnen nu weer dichter bij elkaar te brengen. Krimpende, opkomende en stabiele 'kerkplekken' in allerlei vormen hebben elkaar nodig om toekomstgericht kerk te kunnen zijn. Hetzelfde geldt voor verschillende typen 'kerkwerkers'. Bij de doorgaande praktisch-ecclesiologische doordenking van kerkelijke diversificatie is dit uitgangspunt essentieel. Hiermee kan gezocht worden naar manieren waarop kerkelijke krimp en missionaire vernieuwing beter op elkaar kunnen inspelen.

4.5 Blijven investeren in missionaire vernieuwing in combinatie met kerkelijke innovatie

In tijden van krimp en crisis is het verleidelijk om als kerk vooral in te zetten op instandhouding van de gevestigde orde. Of om het oude, vertrouwde kerk-zijn zo gecontroleerd en verdragend mogelijk te ontmantelen. Kerkelijk activisme is juist de tegenovergestelde reflex. Dan wordt geprobeerd om op allerlei manieren nog te redden wat er te redden valt. De gulden middenweg is om hoopvol én realistisch te blijven investeren in missionaire vernieuwing, gecombineerd met kerkelijke innovatie vanwege krimp en om beide vormen van vernieuwing te definiëren als 'biddend en verwachtend zoeken naar nieuwe wegen die de Geest de kerk wijst'. Dit vanuit de overtuiging dat de kerk alleen zo 'teken, dienaar en voorsmaak' kan blijven van 'Gods nieuwe wereld(orde)', in een oude wereld die razendsnel verandert. En in de hoopvolle verwachting dat Christus Zelf 'alles nieuw' maakt.